

ANINIE FRANK KRANT

2019
dit is de
40ste
jaargang

Anne 90

Stel je eens voor:
12 juni 2019 zou
Anne Frank 90 jaar
zijn geworden...

Lees
het hele
verhaal
over Anne
Frank!

Waarom deze cover?

Anne leeft voort in
gedachten. Zo maakten
Duitse graffitikunstenaars
van het bedrijf Lackaffen een
portret van een lachende
Anne in Amsterdam. Jesper
Boot maakte er vervolgens
een foto van.

Vul je eigen
dagboek in!

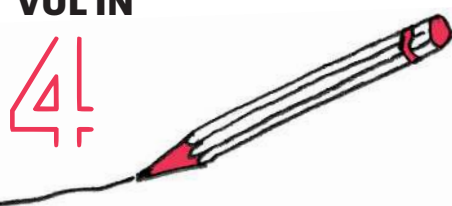

anne frank stichting

VUL IN

4

**Maak
je eigen
tijdlijn**

DRAAI DE KRANT

8

**Kijk
in het
Achterhuis**

HET VERHAAL VAN AMIR

14

**Een taart
met 13
kaarsjes!**

Annes 13e verjaardag

Het is 12 juni 1942, zes uur in de ochtend, en Anne is klaarwakker. Logisch. Het is haar verjaardag en ze verheugt zich op alle aandacht en cadeautjes.

Om kwart voor zeven houdt ze het niet langer vol. Anne stapt uit bed en trippelt muisstil – haar ouders en zus Margot slapen nog – naar de woonkamer. De enige die ook al op is, is kat Moortje. Hij begroet haar met kopjes. Op de eettafel liggen de cadeautjes te wachten.

Anne maakt snel haar ouders wakker, het uitpakken kan beginnen. Het eerste pakje is een dagboek. De jarige is er dolblij mee, het was een grote wens van haar. Ze had het zelf mogen uitzoeken. Na het dagboek volgen nog veel meer verrassingen. Een mooi spel,

bloemen en nog veel meer. Van haar oma, die in Zwitserland woont, krijgt ze een speciale verjaardagsbrief. En later komen er óók nog cadeaus van kennissen en klasgenootjes bij.

Dan wordt er aangebeld en komt Annes schoolvriendin Hannah haar ophalen om naar school te gaan. In de pauze trakteert Anne op zelfgebakken boterkoekjes en bij gymnastiek mag ze van de leraar een spel uitkiezen. Het wordt volleybal. Vooral leuk voor de rest van haar klas trouwens, want ze mag zelf niet meedoen omdat haar arm makkelijk uit de

Annes cadeautjes

1. Een dagboek
2. Een blauw bloesje
3. Een gezelschapsspel
4. Een fles druivensap
5. Een puzzel
6. Een flesje koffiearoma
7. Een potje zalf
8. Een briefje van 2,5 gulden
9. Een boekenbon
10. Een boek
11. Stroopballetjes
12. Een schaal met truffels
13. Een schaal met koekjes
14. Een zelfgebakken aardbeientaart
15. Een brief van omi
16. Twee Pinksterrozen
17. Een bos rozen
18. Een plantje
19. Een schaal met zelfgebakken koekjes

Tijdens de oorlog, in 1942, wordt Anne 13 jaar. Ze viert haar verjaardag met een partijtje. Hoe wil jij je dertiende verjaardag vieren?

Wist je dat?

Annes zus Margot is drie jaar ouder.

Anne heet eigenlijk Annelies Marie. Ze is geboren in het Duitse Frankfurt am Main. Annes sterrenbeeld is Tweelingen.

3

kom schiet. Alle klasgenoten dansen in een kring om haar heen en zingen *Lang zal ze leven*.

Om vijf uur 's middags komt Anne weer thuis, met een paar vriendinnen. Ze begint nog op haar verjaardag in haar dagboek te schrijven, zonder ook maar het kleinste vermoeden dat mensen over de hele wereld die verhalen zullen lezen.

tekst **Lotte Stegeman en Menno Metselaar**
fotografie **Inga Powilleit**

'Zondagmiddag had ik mijn verjaardagspartijtje. We hebben een film gehad. *De Vuurtorenwachter* met Rin-tin-tin, die zeer in de smaak viel bij mijn klasgenootjes. We hadden veel pret en het was heel gezellig.'

Anne

15 juni 1942

Annes partijtje

Op zondagmiddag 14 juni geeft Anne haar feestje. Ze heeft een paar jongens en meisjes uit haar klas uitgenodigd.

Vader Otto heeft een **filmprojector*** geregeld. Met z'n allen kijken ze twee films. De eerste is *De Vuurtorenwachter*, waarin de dappere herdershond Rin-tin-tin de vuurtorenwachter en zijn dochter redt van boeven.

De tweede is er een die Annes vader zelf heeft laten maken. Het is een reclamefilm van zijn bedrijf dat Opekta verkoopt: een **bindmiddel*** waarmee je zelf vruchtenjam kunt maken.

Verschrikkelijk saai

Albert de Mesquita, klasgenoot van Anne Frank: 'We zaten eerst met z'n allen om een grote tafel. Daarna vertoonde de vader van Anne films. Van de Rin-tin-tin film herinner ik mij niets meer, maar het is ook al bijna tachtig jaar geleden! Die Opekta-film herinner ik mij wel, die vond ik verschrikkelijk saai.'

***filmprojector** is een apparaat waarmee je een film kunt laten zien. Een film bestond toen uit een lange strook doorzichtig materiaal, met duizenden beelden achter elkaar.

***bindmiddel** is een goedje dat wordt gebruikt om saus of soep, of jam dus, dikker te maken.

Dagboek-opdracht

Beantwoord alle vragen in dit dagboekje. Als je ze allemaal hebt beantwoord, kun je het dagboekje uitknippen.

Een verjaardag in de oorlog

Annes verjaardag lijkt een doodgewone, maar dat is niet zo. Want Nederland is in juni 1942 al twee jaar bezet door het Duitse leger. Het is oorlog.

Op Annes elfde verjaardag was niemand in feeststemming, want toen was Nederland nog maar net bezet door Duitse soldaten. Haar twaalfde verjaardag werd ook niet echt gevierd, omdat haar oma erg ziek was.

En de vrienden en vriendinnen die op haar dertiende verjaardag komen, dragen allemaal een gele ster met het woord 'Jood' op hun jas. Net als Anne zelf...

Welke verschillen zijn er tussen jouw verjaardag en die van Anne?

1965

[illegible]

Het jodendom is een eeuwenoude godsdienst. Veel joden zien zichzelf óók als lid van het Joodse volk.

1970

1975

1980

1985

1990

1995

2000

2005

2010

2015

2019

Is je moeder Joods, dan ben je dat automatisch zelf ook. Gelovig of niet. Je kunt ook joods worden door je te bekeren tot het jodendom.

500.000

Zoveel Joden wonen in Duitsland als Hitler er de baas wordt. 250.000 van hen vluchten voor het uitbreken van de oorlog naar andere landen.

5

1934
Anne: 4 jaar

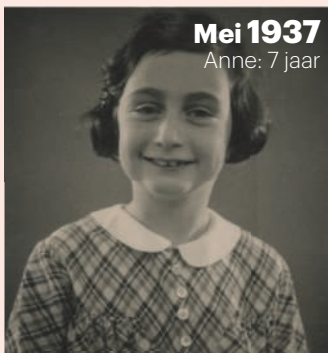
Een klassenfoto van Anne. Ze gaat vanaf april 1934 naar een Montessorischool in de buurt van haar huis. Anne en Margot vinden nieuwe vriendinnen en leren snel Nederlands.

Mei 1936
Anne: 6 jaar

Mei 1935
Anne: 5 jaar

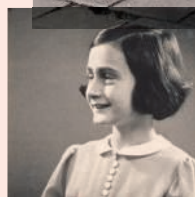

Mei 1937
Anne: 7 jaar

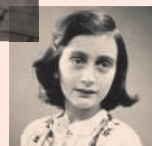

12 juni 1939
Anne: 10 jaar

Anne met haar vriendinnetjes op het Merwedeplein in Amsterdam, op haar tiende verjaardag. Van links naar rechts: Lucie van Dijk, Anne, Sanne Ledermann, Hannah Goslar, Juultje Ketellapper, Kitty Egyedi, Mary Bos, Ietje Swillens en Martha van den Berg.

Mei 1938
Anne: 8 jaar

Mei 1939
Anne: 9 jaar

Op 1 september 1939 vallen Duitse soldaten Polen aan. Dat is het begin van de Tweede Wereldoorlog. Op de foto zie je Ryszard Pajewski (9 jaar) na het Duitse bombardement op de Poolse stad Warschau. Eind september geeft het Poolse leger zich over.

1 september 1939
Oorlog...

'We voelen ons nooit veilig'

Hitler wil dat nazi-Duitsland de hele wereld in z'n macht krijgt. Na Polen valt hij dus ook andere landen aan. Begin 1940 bezet het Duitse leger Noorwegen en Denemarken.

***synagoge**
Een synagoge is een joods gebedshuis.

***penvriendin**
Iemand met wie je regelmatig brieven schrijft.

Het zal de enige brief blijven die Margot aan haar schrijft. Op 10 mei 1940 wordt de familie Frank wakker van het lawaai van vliegtuigen... >>>>

***democratie**
Letterlijk 'het volk regeert'. Meerdere politieke partijen en vrijheid van meningsuiting, de meerderheid beslist.

***dictatuur**
Hitler en zijn partij bepalen alles. Er zijn geen andere politieke partijen meer.

***concentratiekampen**
Grote terreinen met prikkeldraad, waar de nazi's mensen opsluiten in barakken: grote eenvoudig gebouwde schuren met stapelbedden. De gevangenen moeten zware arbeid verrichten en krijgen weinig te eten. Velen sterven door uitputting of worden door bewakers gedood.

***vrijheid van meningsuiting**
Vrij zijn om je mening te geven.

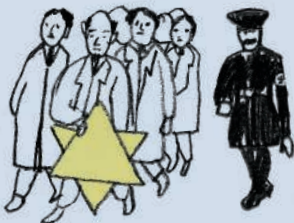
***gediscrimineerd**
Niet gelijk behandeld, uitgesloten.

**9/10 november 1938
een verschrikkelijke nacht in nazi-Duitsland**

In de nacht van 9 op 10 november 1938 vallen in Duitsland de nazi's Joden aan. Meer dan honderd Joden worden vermoord, 30.000 Joodse mannen worden gearresteerd. Joodse winkels en **synagogen*** worden in brand gestoken. Deze nacht wordt later de Kristallnacht genoemd, vanwege het glas van de gebroken ruiten.

Veel Joden willen weg uit Duitsland, maar landen sluiten hun grenzen voor vluchtelingen. Engeland maakt een uitzondering voor Joodse kinderen, maar ouders mogen niet mee. Op de foto zie je Joodse kinderen die in december 1938 aankomen in Engeland.

Wat zou jij het meeste missen uit je geboorteland?

Annes wereld wordt kleiner

Vanaf mei 1940 is Nederland bezet door het Duitse leger. En dat heeft grote gevolgen voor het leven van Anne en andere Joden. Ze mogen minder en minder, en worden steeds erger gediscrimineerd.

tekst **Lotte Stegeman en Menno Metselaar**
illustratie **Karst-Janneke Rogaar**

Eind 1940

Otto Frank verwacht dat Joden uiteindelijk geen eigen bedrijf mogen hebben. Samen met zijn niet-Joodse medewerkers bedenkt hij een manier om zijn bedrijven te redden. Hij maakt niet-Joodse medewerkers tot directeurs van zijn twee bedrijven.

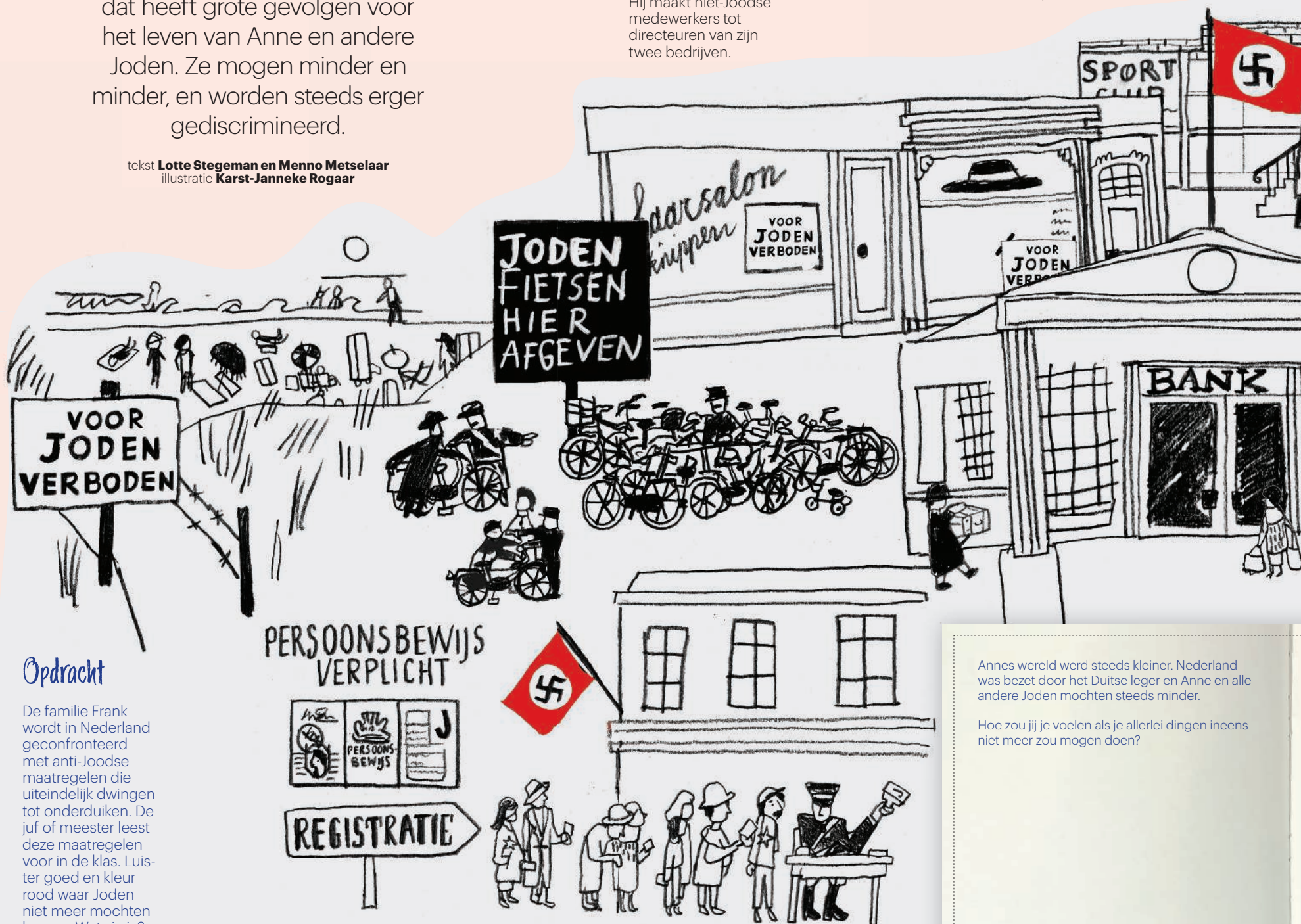
1941

Otto en Edith Frank zetten in 1941 alles op alles om met hulp van familie en vrienden in de Verenigde Staten uit het bezette Nederland weg te komen. Dat lukt niet.

Otto levert zijn spaargeld in bij de bank. 5.400 gulden, nu zou dat 35.000 euro zijn.

Margot en Anne gaan naar het Joods Lyceum. De familie Frank meldt zich aan. Dat betekent dat de bezetter weet dat ze Joods zijn en waar ze wonen.

Anne mag niet meer schaatsen, Margot mag niet meer roeien en tennissen.

Opdracht

De familie Frank wordt in Nederland geconfronteerd met anti-Joodse maatregelen die uiteindelijk dwingen tot onderduiken. De juf of meester leest deze maatregelen voor in de klas. Luister goed en kleur rood waar Joden niet meer mochten komen. Wat zie je?

Annes wereld werd steeds kleiner. Nederland was bezet door het Duitse leger en Anne en alle andere Joden mochten steeds minder.

Hoe zou jij je voelen als je allerlei dingen ineens niet meer zou mogen doen?

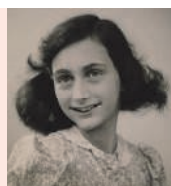
Begin 1942

Otto en Edith Frank besluiten in het diepste geheim een schuilplaats in te richten. Daar is niet alleen plek voor de familie Frank, maar ook voor het gezin Van Pels. Hermann van Pels is ook Joods en werkt in het bedrijf van Otto.

'Na mei 1940 ging het bergaf met de goede tijden: eerst de oorlog, de capitulatie, intocht ter Duitsers, waarna de ellende voor ons Joden begon. Jodenwet volgde op Jodenwet.'

Anne

20 juni 1942

Mei 1942

Mei 1942
Otto levert zilver in ter waarde van 28 gulden (nu 183 euro).

17 mei 1942

Otto, Edith en Margot gaan naar een muziekconcert bij vrienden.

Juni 1942

Anne kijkt een film bij vrienden thuis.

Anne en haar vriendinnen gaan af en toe naar de Oase of naar Delphi voor een ijsje. Beide ijswinkels zijn 'Joods'.

Lente 1942

Anne en haar vriendinnen richten een tafeltennisclub op, ze spelen bij een vriendin binnen.

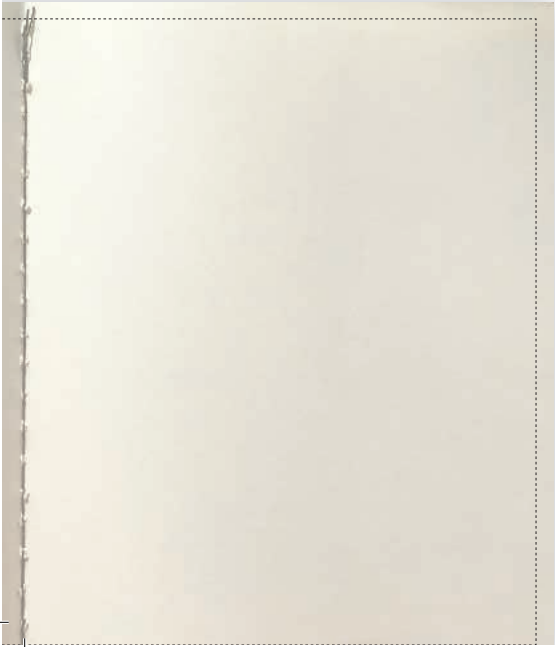
Schuilen? Huh? Maar waar dan?

Eind juni gaan er geruchten dat de nazi's alle Joden uit het bezette Nederland weg willen voeren. Al vanaf februari 1941 zijn er regelmatig razzia's: klopjachten waarbij grote groepen Joden worden gearresteerd en naar kampen worden gebracht. Op zondagmiddag 5 juli 1942 krijgt Margot Frank net als honderden anderen een oproep. Ze moet zich bij de nazi's melden.

Otto en Edith Frank besluiten om de volgende dag onder te duiken. Ze gaan naar de geheime schuilplaats. Hij is nog niet af, maar langer wachten is te gevaarlijk. Anne begint haar spullen te pakken, zoals haar dagboek, schoolboeken en een paar oude brieven.

De volgende ochtend maakt Annes moeder haar om halfzes wakker. Anne moet zoveel mogelijk kleren aantrekken. Ze kunnen niet met koffers over straat, dat zou te erg opvallen. Op straat hoort Anne waar de geheimzinnige schuilplaats is...

Over die boekenkast...

Die boekenkast, die staat er nog niet als Anne en haar familie naar het Achterhuis vluchten. De helpers installeren hem een paar weken later, om de schuilplaats minder zichtbaar te maken. Hij kan makkelijk opengedraaid. En dicht, waarna je geen spoor meer van de schuilplaats ziet.

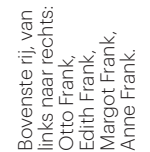
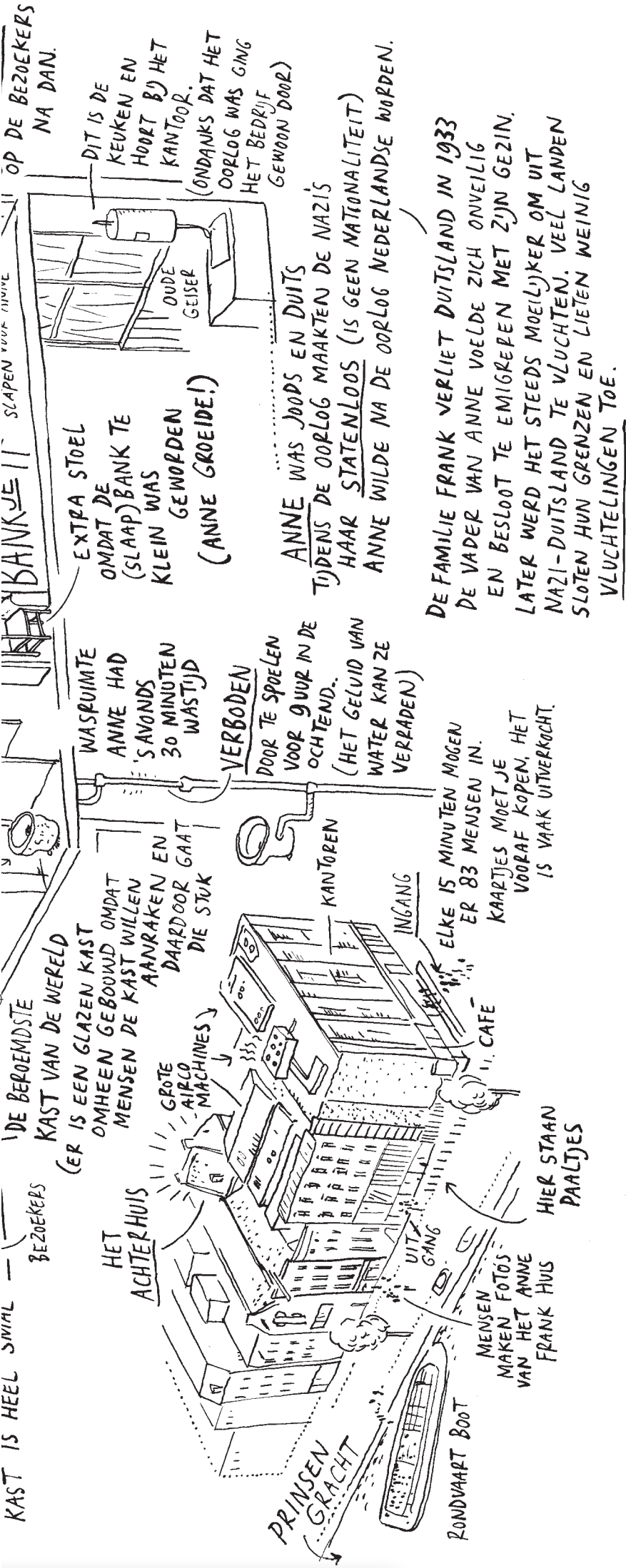

Ontdekt!

Op 4 augustus 1944 stopt er een auto voor de deur van het bedrijf. Nederlandse agenten stappen uit, een Duitse agent heeft de leiding.

De onderduikers zijn ontdekt. Hoe dat heeft kunnen gebeuren, is niet bekend. Daar wordt nog steeds onderzoek naar gedaan. De acht onderduikers en twee helpers – Johannes Kleiman en Victor Kugler – worden gearresteerd. De onderduikers omdat ze zich niet gemeld hebben, Johannes en Victor omdat ze Joden geholpen hebben.

Anne stapt na ruim twee jaar voor het eerst weer naar buiten. Maar ze moet meteen een kleine vrachtwagen in. Die brengt de onderduikers en helpers naar de gevangenis...

Onderste rij, van links naar rechts: Hermann van Pels, Auguste van Pels, Peter van Pels en Fritz Pfeffer.

Bovenste rij, van links naar rechts: Otto Frank, Edith Frank, Margot Frank, Anne Frank.

De acht onderduikers

De familie Frank duikt op 6 juli 1942 onder in het Achterhuis. De familie Van Pels (Hermann, Auguste en hun zoon Peter (16 jaar) trekken een week later in. In november 1942 besluiten de onderduikers en helpers dat er plek is voor nog een achtste persoon: Fritz Pfeffer. Die komt bij Anne op de kamer. Margot slaapt vanaf dat moment bij haar ouders.

De onderduikers proberen er het beste van te maken. Ze vieren verjaardagen, Sinterklaas en belangrijke Joodse feestdagen. Maar makkelijk is het niet, om met acht mensen in zo'n kleine ruimte te leven. Ze zijn behoorlijk verschillend en hebben vaak ruzie. En van elke dag bang zijn om ontdekt te worden, word je ook bepaald niet rustiger.

'Ik vraag me (...) af of men met alle mensen waar men zo lang mee samen woont op den duur ruzie zou krijgen. Of hebben wij misschien erg gewanboft (*)?'

(*) pech gehad

15 januari 1944

15 januari 1944

De zes helpers

De onderduikers zijn afhankelijk van de helpers. Dat zijn medewerkers van Otto Frank en Jan Gies, de man van Miep. Ze hebben een zware taak. Ze brengen de onderduikers wat ze nodig hebben: eten, drinken, kleren, boeken... Maar de helpers moeten ook hun werk in het Voorhuis gewoon blijven doen. En ze mogen aan niemand laten merken dat er achter die boekenkast heel stillejes acht mensen leven.

Van links naar rechts: Miep Gies, Jan Gies, Johannes Kleiman, Victor Kugler, Bep Voskuijl en Johan Voskuijl

'Zij (...) staan altijd en overal voor ons klaar. Dat is het wat wij nooit mogen vergeten, dat hoe- wel anderen heldenmoed in de oorlog of tegenover de Duitsers tonen, onze helpers heldenmoed in hun opgewektheid en liefde bewijzen.'

28 januari 1944

28 januari 1944

AUG 1944

4 aug 1944

De acht onderduikers en twee helpers worden gearresteerd en verhoord. Onderduikers en helpers worden daarna naar verschillende gevangenissen gebracht.

8 aug 1944

De onderduikers moeten met de trein naar Kamp Westerbork in Drenthe.

29 aug 1944

Geallieerde troepen bevrijden Parijs (Frankrijk). 'De geallieerden', dat zijn de legers van de landen die tegen nazi-Duitsland vechten. En tegen landen die Hitler steunen, zoals Italië en Japan. De belangrijkste geallieerden zijn de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, de Sovjet-Unie, China en Frankrijk.

SEP 1944

3 sept 1944

De acht onderduikers staan op de lijst van gevangenen die naar Auschwitz in het bezette Polen worden afgevoerd.

6 sept 1944

De acht komen aan in concentratie- en vernietigingskamp* Auschwitz-Birkenau. Op het perron worden de mannen en vrouwen gescheiden. Anne ziet de mannen uit het Achterhuis en Peter voor het laatst.

11 sept 1944

Johannes Kleiman en Victor Kugler worden naar kamp Amersfoort gebracht. Een week later wordt Johannes vanwege slechte gezondheid vrijgelaten.

20 sept 1944

Eindhoven wordt bevrijd door de geallieerden. In de herfst van 1944 wordt een groot deel van Zuid-Nederland bevrijd.

OKT 1944

3 okt 1944

Hermann van Pels wordt vermoedelijk in de gaskamer vermoord.

***vernietigingskamp**

Kampen waar de nazi's gevangen meteen na aankomst vermoorden.

NOV 1944

1 nov 1944

Anne, Margot en Auguste van Pels moeten mee met een transport van gevangenen van Auschwitz-Birkenau naar Bergen-Belsen. Anne en Margot zien hun moeder voor het laatst: die blijft achter.

DEC 1944

20 dec 1944

Fritz Pfeffer sterft in het concentratiekamp Neuen-gamme (Duitsland).

JAN 1945

6 jan 1945

Edith Frank sterft in Auschwitz.

27 jan 1945

Auschwitz en Auschwitz-Birkenau worden bevrijd. Otto Frank is een van de overlevenden.

FEB 1945

Annes laatste maanden

Na de arrestatie leeft Anne nog zes maanden. Van de onderduikers overleeft alleen haar vader de Jodenvervolging. Ook de helpers van de onderduikers in het Achterhuis overleven de oorlog. Kort na zijn terugkeer in Amsterdam krijgt Otto Frank van Miep Gies de dagboekpapieren van Anne. Die lagen op de grond in het Achterhuis, en Miep besloot ze voor Anne te bewaren. Wat gebeurde er allemaal in de laatste maanden van Annes leven? Dat zie je hier.

tekst **Lotte Stegeman en Menno Metselaar**
illustratie kaart **Joris Fiselier**

Opdracht

1 Wat bedoelt Otto Frank? Leg het in jouw eigen woorden uit.

2 Ben je het met hem eens?

3 Wat is je 'eigen kring' precies?

Wat is de Holocaust/de Shoah?

De Holocaust is een ander woord voor de Jodenvervolging door nazi-Duitsland tussen 1933 en 1945. Tijdens de Tweede Wereldoorlog vermoorden de nazi's en hun helpers zes miljoen Joden. De meeste slachtoffers komen uit Oost-Europa: drie miljoen Joden komen uit Polen en een miljoen uit de Sovjet-Unie. Onder de slachtoffers zijn 1,5 miljoen kinderen.

Deze volkerenmoord op de Europese Joden wordt de Holocaust genoemd. Maar omdat dat woord 'offer' betekent, zeggen sommige mensen liever Shoah. Dat is het Hebreeuwse woord voor 'vernietiging' of 'vernietigende wervelwind'.

De poort van het concentratie- en vernietigingskamp Auschwitz-Birkenau, 1945.

Honger-winter

De winter van 1944/1945 is heel zwaar in Nederland. Er sterven meer dan 20.000 mensen. Simpelweg omdat er veel te weinig eten is. Vooral in de grote steden. Veel mensen eten tulpenbollen om hun buik nog een beetje te vullen.

De laatste maanden van Anne en Margot waren zo verschrikkelijk, daar zijn haast geen woorden voor. Ze werden gescheiden van hun ouders en eindigden in het concentratiekamp Bergen-Belsen in Duitsland. Teken, of beschrijf, waaraan jij denkt bij het lezen over Annes laatste maanden:

In 1999 zou Anne 70 jaar zijn geworden. Op het terrein van Bergen-Belsen wordt in dat jaar een gedenksteen voor de zusjes Frank neergezet.

11

FEB 1945

feb 1945

Margot en Anne krijgen tyfus, een besmettelijke ziekte. Ze sterven kort na elkaar in Bergen-Belsen.

MRT 1945

maart 1945

Victor Kugler ontsnapt tijdens een transport van gevangenen naar nazi-Duitsland.

APR 1945

april 1945

Auguste van Pels sterft tijdens een transport.

30 apr 1945

Adolf Hitler pleegt zelfmoord.

MEI 1945

10 mei 1945

Peter van Pels sterft in concentratiekamp Mauthausen.

8 mei 1945

Nazi-Duitsland geeft zich over.

JUN 1945

3 juni 1945

Na een lange reis is Otto Frank weer terug in Amsterdam.

12 juni 1945

Op 12 juni 1945 moet Otto de hele dag aan Anne denken, op die dag zou ze 16 zijn geworden. Zou ze nog leven? En Margot?

JUL 1945

18 juli 1945

Otto hoort dat Anne en Margot gestorven zijn. Miep Gies geeft hem Annes dagboeken en andere teksten.

De laatste oorlogswinter

In september 1944 worden de eerste Nederlandse steden bevrijd. Market Garden, de race om de bruggen in zuid-oost Nederland, wordt een Duitse overwinning. Na de bevrijding van Brabant en Limburg deelt het front Nederland in tweeën. Nederland boven de grote rivieren is nog altijd bezet en lijdt een lange koude hongerwinter. Pas in februari 1945 komen de geallieerden weer op. De Canadezen bevrijden uiteindelijk de rest van Nederland. Op 5 mei 1945 is Nederland vrij. Op 8 mei geven de Duitsers zich over. Europa is bevrijd.

– Dit schreef Otto Frank aan leerlingen van een school in New York –

20 april 1973

'Het dagboek van Anne Frank zet je aan het denken over de gruwelijke Jodenvervolging tijdens het nazi-regime. Maar vandaag de dag heersen er in onze wereld nog steeds veel vooroordelen, die tot discriminatie kunnen leiden. Daarom is het ieders plicht zich in zijn eigen kring in te zetten tegen discriminatie.'

Opdracht

Kleur de provincies van Nederland groen die in september 1944 bevrijd waren.

Bevrijding Eindhoven, 20 september 1944.

Nederland bevrijd

Op 5 mei 1945 kan de vlag uit. Het Duitse leger heeft zich overgegeven! In Annes stad Amsterdam rijden de Canadese bevrijders op 7 en 8 mei door de straten. Ze delen chocola uit. Veel kinderen hadden dat nog nooit geproefd.

Miep Gies kwam oorspronkelijk uit Oostenrijk. Miep werkte voor het bedrijf van Otto Frank, Opekta, en raakte goed bevriend met de familie Frank. Ze hielp de acht onderduikers in het Achterhuis. Zo bezorgde ze groente en vlees aan de onderduikers en bracht ze bibliotheekboeken mee.

Miep Gies was een:

- ☐ slachtoffer ☐ helper
☐ dader ☐ toeschouwer

Otto Frank was Joods en toen Hitler aan de macht kwam in Duitsland, voelde hij zich daar niet meer veilig. Het ging ook niet zo goed met de bank van de familie. In 1933 kreeg Otto een aanbod om een bedrijf in Amsterdam te beginnen. Samen met zijn vrouw en hun dochters Margot en Anne vertrok hij naar Nederland. Toen Margot een oproep kreeg om te gaan werken in Duitsland, dook hij met zijn gezin onder. Na twee jaar schuilen in het achterhuis van zijn bedrijf, werden ze ontdekt en afgevoerd naar verschillende concentratiekampen. Hij was de enige die de oorlog overleefde.

Otto Frank was een:

- ☐ slachtoffer ☐ helper
☐ dader ☐ toeschouwer

Truus Menger-Oversteegen was 16 jaar toen de oorlog begon. Samen met haar jongere zusje Freddie sloot ze zich aan bij een verzetsgroep in Haarlem. Truus bracht illegale kranten rond, hielp Joodse kinderen bij het onderduiken en raakte uiteindelijk betrokken bij het gewapende verzet. Hannie Schaft, bekend als het meisje met het rode haar, was een goede vriendin van Truus. Ze was ook lid van de verzetsgroep en werd door de nazi's doodgeschoten.

Truus Menger-Oversteegen was een:

- ☐ slachtoffer ☐ helper
☐ dader ☐ toeschouwer

Etty Hillesum woonde en studeerde in Amsterdam. Ze was Joods en werkte tijdens de oorlog 14 dagen bij de Joodse Raad. Deze organisatie was opgericht door de Duitsers om de anti-Joodse maatregelen door te geven aan Joodse mensen. Etty vond het werk verschrikkelijk en meldde zich vrijwillig om naar kamp Westerbork te gaan om daar hulp te bieden. Zij stierf op 30 november 1943 in een ander kamp (Auschwitz) en schreef een dagboek en vele brieven over haar leven in de jaren 1941-1943.

Etty Hillesum was een:

- ☐ slachtoffer ☐ helper
☐ dader ☐ toeschouwer

Over wie gaat het?

Op deze pagina's staan tekstjes van of over acht mensen die de oorlog hebben meegemaakt en omschrijvingen van wat ze zagen en deden in de oorlogsjaren. Ontdek welke uitspraak of beschrijving bij welke persoon hoort!

tekst **Jeanette Jonker**

Aan de slag!

1 Lees eerst de omschrijvingen van de acht personen.

2 Lees daarna de uitspraken en omschrijvingen.

3 Zet de juiste naam van de persoon bij de juiste uitspraak of omschrijving.

4 Klaar? Vraag je meester of juf naar de goede antwoorden (die staan vermeld in de docentenhandleiding).

5 Vul daarna in of deze persoon een dader, slachtoffer, helper of toeschouwer was.

'Het vervoeren van Joodse kinderen naar veilige adressen. Overvallen plegen om bonkaarten te krijgen. Elke keer als je zo'n opdracht krijgt, dan bonst je hart je keel uit.'

Dit gaat over:

'De ellende, die hier heerst, is werkelijk onbeschrijflijk. In de grote barakken leeft men als ratten in een riool. Men ziet vele wegstervende kinderen. (...) Vorige week kregen we op een nacht een gevangentransport door. Wasbleke en doorzichtige gezichten. Ik heb nog nooit zoveel uitgeputheid en vermoeidheid op mensengezichten gezien als die nacht.'

Dit gaat over:

Dit gaat over:

'Ik kon die mensen helpen. Zij waren machteloos, wisten niet meer waar ze konden gaan. Ik benadruk altijd dat wij geen helden zijn. We deden onze menselijke plicht: Mensen helpen die in nood zijn.'

Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren er naast slachtoffers ook daders, helpers en toeschouwers. Welk verhaal van de personen in dit artikel spreekt je het meest aan? Waarom?

Ze bracht gevangenen in het concentratiekamp Vught naar een cel en riep ze toe: 'Het lachen zal jullie wel vergaan'. Een grote groep vrouwen moest een nacht in een veel te kleine cel doorbrengen (74 vrouwen in een cel van 9 m²). Tien vrouwen overleden hierbij.

Dit gaat over:

'Over veel kan ik ook nu nog niet praten. Over veel wil ik het ook niet meer. Bijvoorbeeld over mijn gevoelens toen men ons uit onze schuilplaats in Amsterdam dreef, of toen in Auschwitz op het perron mijn gezin uit elkaar gehaald werd.'

Dit gaat over:

Dit gaat over:

'Het is een beklemmende gedachte dat wij deze medemensen en landgenoten niet kunnen helpen zonder niet alleen ons eigen, maar ook het leven van kinderen in gevaar te brengen. Wij zijn op het ogenblik slaven.'

Dit gaat over:

Op 14 juli 1942 was ze op de Ceintuurbaan in Amsterdam-Zuid getuige van de razzia. Iedereen was ontroerd en verontwaardigd, uit pure machteloosheid, schreef ze die avond: 'Ja, dat was het, die machteloze woede.'

Dit gaat over:

Op een bijeenkomst van de SS zei hij dat elke Nederlandse SS'er zich moest melden voor de Waffen-SS (om mee te vechten met de Duitse soldaten). Oorlog was het enige middel om de 'verwekelijking' van het Nederlandse volk te keren en het weer 'gezond en sterk' te maken. De Duitse overwinning in mei 1940 noemde hij een 'bevrijding'.

Uitleg rollen

»»»

Daders zijn bijvoorbeeld mensen die met de nazi's samenwerkten.

»»»

Helpers waren bijvoorbeeld mensen die actief in het verzet zaten of mensen die onderduikers hielpen.

»»»

Slachtoffers waren bijvoorbeeld mensen die vervolgd werden door de nazi's, zoals de Joden in Nederland.

»»»

Toeschouwers waren de mensen die niet actief meewerkten of verzet pleegden.

Naast daders, helpers en slachtoffers waren er vooral ook veel toeschouwers tijdens de oorlog. Over deze groep mensen is weinig opgeschreven. Ze speelden geen duidelijke rol tijdens de bezetting van Duitsland in Nederland. Ze bleven – en blijven – onzichtbaar.

Han de Booy (geboren in 1867) hield een dagboek bij vanaf dat hij 42 was (1909). Daarmee ging hij door tot enkele maanden voor zijn overlijden op 97-jarige leeftijd (1964). Toen had hij 110 schriften en twee meter boekenplank volgeschreven. Hij woonde op de Stadionkade in Amsterdam tijdens de oorlog en kende veel Joden. Hoewel hij het dagboek voor zichzelf schreef, lijkt het toch af en toe geschreven voor anderen om het later te lezen. Hij kon zijn leven tijdens de oorlog ongestoord voortzetten, maar voelde zich wel vernederd door de Duitse bezetter.

Han de Booy was een:

☐ slachtoffer

☐ helper

☐ dader

☐ toeschouwer

Diderika Sondervan werd dertig in 1945. Ze was ongetrouwd, werkte bij een bank in Amsterdam en woonde bij haar moeder in Bussum. Ze was fel tegen de Duitsers en schreef haar dagboek voor haar neefje Robbie, zodat hij later een betrouwbaar verhaal over de oorlog zou kunnen lezen. Diderika droomde van een rol bij het verzet, maar vond het toch te veel 'jongenswerk'.

Diderika Sondervan was een:

☐ slachtoffer

☐ helper

☐ dader

☐ toeschouwer

Suze Arts uit Tilburg was tijdens de oorlog een kampbe-waakster (Aufseherin) in concentratiekamp Vught. Ze was zwanger van haar tweede kind toen ze in Vught ging werken. Ze raakte betrokken bij een incident waarbij tien vrouwen stierven. Vlak voor de bevrijding probeerde ze te vluchten, maar ze werd gearresteerd en berecht voor haar oorlogsmisdaden.

Suze Arts was een:

☐ slachtoffer

☐ helper

☐ dader

☐ toeschouwer

Henk Feldmeijer wordt de foutste Nederlander tijdens de Tweede Wereldoorlog genoemd. Hij was vóór de oorlog uitbrak, al een aanhanger van Hitlers politieke ideeën: het nationaal-socialisme. Aan het begin van de oorlog kreeg hij van de Duitse nazi's de opdracht om een fanatiek leger op te zetten. Hij werd de Voorman van de Nederlandse SS. In de winter van 1942-1943 vocht hij als soldaat met de Duitsers aan het front in Rusland. Hij vond dat iedereen in Nederland alles moest doen om te zorgen dat Duitsland de oorlog zou winnen. Op 22 februari 1945 werd hij doodgeschoten door een vliegtuig van de geallieerden.

Henk Feldmeijer was een:

☐ slachtoffer

☐ helper

☐ dader

☐ toeschouwer

tekst
Lysette van Geel
illustratie
Aart-Jan Venema

I'k zie heus wel wat je doet!' Het gezicht van Sahar hing ineens vlak boven me. Ze was bleek en haar wangen waren door het slapen verkreukeld als een ongestreken shirt. Ik zuchtte. Wie onder in een stapelbed slaapt, heeft duizend keer minder ruimte voor zichzelf dan degene die boven ligt. 'Amir, het is kwart voor zeven in de ochtend en het is weekend!' Het bed piepte. Sahar verdween weer naar boven. 'Kun je niet gewoon één dag zonder filmpje beginnen?' vroeg ze. Oudere zussen hebben soms wel gelijk, maar nu niet. Ik drukte mijn telefoon op de selfie-stand en keek naar het beeldscherm. Met mijn kam maakte ik de scheiding in mijn haar helemaal strak. Perfect. Ik glimlachte breed en begon: 'Een goedemorgen Nederland! Hieperdepiep voor mijn verjaardag. Straks gaan mijn vrienden me verrassen. Wat we gaan doen weet ik niet, maar ik moet met een zwembroek...' Er vloog een kussen rakelings langs mijn hoofd. Sahar sprong naar beneden, drukte een zoen op mijn wang en wreef wild door mijn haar. 'Gefeliciteerd met je verjaardag, klein broertje!' Ze stak haar tong naar me uit en sjokte naar de gang. Ik voelde aan mijn haar. De scheiding zat door de war, maar het filmpje was prima zo. Snel plaatste ik het bij mijn Instagram Stories: '13 jaar alweer, LOL!', schreef ik erbij. Binnen 30 seconden had ik twee reacties. Ik voelde mijn wangen rood worden, maar toen ik zag van wie de berichtjes waren, was ik een beetje teleurgesteld. Ze waren niet van Rosanne.

Eigenlijk was de verliefdheid al meteen begonnen toen we hier in Burgum waren komen wonen. Ze zat in mijn klas. 'Hoe heet jij?' vroeg ze, maar ik kreeg niets uit mijn keel. Ik zat gevangen in haar ogen. Ik vond dat soort romantische verhalen altijd veel te overdreven, maar het gevoel was niet te stoppen. Waar het kon schreef ik Ennasor, haar naam in spiegel-schrift. In mijn telefoon, op papier en zelfs op de muur naast mijn bed. Ik probeerde mooie gedichten te schrijven, maar het lukte niet. Mijn kamer lag vol met propjes.

'Zeg, ben je er klaar voor om jarig te zijn?' Papa had zijn blauwe jasje aangetrokken en gluurde nieuwsgierig mijn kamer in. 'Dertien jaar, ongelooflijk.' Hij schudde zijn hoofd. Mama liep met open armen op me af, gaf me een natte zoen en trok me mee naar de woon-

kamer. De zoete geur van thee met kardemom danste door de ruimte. Ik zag direct wat ze voor me hadden gekocht. Op de tafel stond een doos. Ik had een jaar lang gestaard naar die schoenen in de winkel. Nu ze in de uitverkoop waren, hadden mijn ouders vast hun slag geslagen.

Om stipt acht uur stond ik op mijn nieuwe knalwitte schoenen voor ons huis toen ik een appje kreeg: *Gefeliciteeeeeeeeerd!! Kom zo snel je kunt naar Splash. Je hoeft niets mee te nemen behalve je zwembroek en je goede humeur. YOLO! X Marit, Tiebe, Jildo en Toon.* Ik keek achterom. Het silhouet van papa dook weg achter het raam. Het was maar goed dat hij niet wist wat we gingen doen. Als je dertien bent, hoeft je vader echt niet meer mee naar

**'Hoe heet jij?'
vroeg ze,
maar ik kreeg
niets meer uit
mijn keel.**

het zwembad. Ik sprong op mijn fiets en reed over het smalle weggetje richting het centrum van Burgum. Een beetje gespannen was ik wel. Ze wisten toch dat ik niet goed kon zwemmen?

'Vijf kaartjes', zei Marit bij de ingang van het bad. De vrouw achter de kassa keek over haar bril. 'Hoe oud?' 'Dertien!' riepen we allemaal tegelijk. We barsten in lachen uit. Ik keek naar mijn vrienden. Een horde op hol geslagen stokstaartjes, dat waren we. Bij hen voelde ik me nooit alleen.

Er waren nog bijna geen andere mensen in het zwembad. Ik ademde diep in en de warme lucht vol chloor sloeg direct in mijn gezicht. Ik moest denken aan de hitte van vroeger. De zon op mijn huid. Heel even deed ik mijn ogen dicht en was ik thuis, in Kabul. In onze tuin. Stonden er paarsroze rozen in? Mijn herinneringen werden steeds vager. Als limo-

nade met veel te veel water.

'Hé jarige, geen tijd om te slapen. Je wordt maar één keer dertien.' Marit tikte op mijn schouder. Snel liep ik naar het kleine badje. Een jongetje met een zwemluier om gleed van de glijbaan in het ondiepe water. Ik had al een jaar zwemles en kon blijven drijven, maar ik zag er nog steeds uit als een hond die aan het verdrinken was. Ik duwde mijn teen in het peuterbad. Het water was lauw. 'Nee nee, vandaag ga je niet pootjebaden. Kijk...' Tiebe trok me naar zich toe en haalde een stapel oranje zwembandjes uit zijn tas. Ik zag dat Jildo vlak achter hem een luchtbed aan het opblazen was. En Marit was al bezig een bandje om haar arm te wurmen. 'Wat zijn jullie aan het doen?' stamelde ik. 'We doen vandaag allemaal zwembandjes om zodat jij daar niet in je eentje mee hoeft rond te lopen. En jij mag het luchtbed helemaal voor jou alleen, wij blijven bij je zwemmen. We gaan naar het diepe.' Ik kon ze wel zoenen. Vrienden kennen je grote wensen. En je angsten. Even keken de badmeesters raar op toen ze die dertienjarigen met zwembandjes om naar het water zagen lopen. Maar niemand hield ons tegen.

Toen ik in het klotsende water op dat golvende luchtbed lag, leek het net alsof alles langzamer ging. De geluiden werden dikker. Ik bewoog slomer. Mijn gedachten doken terug in de tijd. Ik wilde vroeger altijd naar de zee, maar Afghanistan heeft geen kust. 'Doe je ogen dicht en dan drijf je waar je wilt, dan kun je de hele wereld over', zei oma altijd. Ik voelde een vreemde steek in mijn buik. Ik zou willen weten waar oma was, maar daar mocht ik thuis niet meer naar vragen. 'PAS OP!'

De dertienjarige Amir vlucht vanuit Kabul, Afghanistan, naar Nederland. Hoe is het voor hem om in een nieuw land te wonen?

Mijn hoofd botste tegen iets hards en het luchtbed kieperde om. Koud water in mijn haar en oren. Ik voelde nergens de bodem. Het water had me opgezogen. Waar moest ik heen? Mijn longen wilden inademen, maar er was geen lucht. Net toen ik voelde dat mijn mond al het water uit het zwembad wilde gaan opzuigen, kwam ik weer boven. 'Hoi!' zei Rosanne hijgend. Ze was buiten adem. En nog mooier dan anders met al die waterdruppels op haar gezicht. 'Sorry Amir, ik had beter moet uitkijken waar ik heen zwom.' Ze trok het luchtbed dicht naar me toe en duwde mijn arm eroverheen. In mijn hoofd zweefde ik met een noodvaart het zwembad uit, maakte ik drie salto's en eindigde ik met de mooiste duik ever in het water. Maar ik keek haar alleen maar zwijgend aan. 'O enne, gefeliciteerd hè?' Ik knikte en keek hoe ze weg zwom. Als een zeemeermin met gouden haren. Ze trok een streep van diamanten achter zich aan. Ik haalde diep adem en stak mijn hoofd onder water. Daar gilte ik zo hard als ik kon. Van blijdschap. Ik schreeuwde haar naam, ook in spiegel-schrift en daarna gilte ik ook nog iets als 'I love you' en zo. Het hele zwembad trilde. Toen ik bovenkwam, zag ik Toon en Tiebe vreemd naar me kijken.

Met een buik vol patat en een hoofd vol Rosanne fietste ik weer naar huis. Marit, Jildo, Toon en Tiebe waren weg, zij moesten aan de andere kant van het dorp zijn. Mijn huis lag buiten Burgum aan de westkant. Het begon slecht weer te worden. De blauwe lucht verdween achter een dikke laag donkere wolken. Ik hoorde geluid van vogels, het gezoem van de wielen van mijn fiets, en van een auto die achter me steeds dichterbij kwam. Grote wielen op korrelig asfalt. Ik keek achterom. Twee koplampen van een vrachtwagen schenen vol in mijn gezicht. In een flits was ik ineens weer drie jaar terug in de tijd. In de laadruimte van de vrachtauto. Op de vlucht. Mijn hart begon steeds sneller te kloppen. De geur van zweet en poep. De geur van mensen die bang zijn. De tranen van mama. Het gegil. Het geluid van brekend glas en het getril van de ramen toen de kogels door de lucht knalden. Ik probeerde met mijn handen mijn oren dicht te knijpen. Mijn fiets zwenkte heen en weer. De gedachtes ontsnapten als glibberige slangen in mijn hoofd. Het getoeter werd zachter en de vrachtwagen met herinneringen ging de bocht om. Ik beet op mijn lip en trapte door. In de verte zag ik het licht van het AZC, het complex waar we woonden. Het was rustig bij de ingang. Gelukkig maar.

Laatst stonden er ineens allemaal mensen. Ze keken naar een wit spandoek, vlak naast de parkeerplaats. 'AZC WEG ERMEE!' stond erop geschreven. Ik had naar de zwarte letters gestaard tot mama me ineens stevig vastpakte en naar huis trok. 'Kom maar naar binnen. Het is koud. Ik heb warme thee voor je gemaakt', zei ze. In de keuken aaide ze me over mijn hoofd. 'Sommige mensen moeten er gewoon aan wennen dat we hier zijn.' Die avond kroop ik zo diep mogelijk onder mijn dekens. De volgende dag was het spandoek verdwenen.

Papa, mama en Sahar zaten op me te wachten in de keuken. 'Was de verjaardagsverrassing met je vrienden leuk?' Papa keek naar mijn natte haren. Ik knikte. Mama schoof de slagroomtaart naar me toe. Dertien kaarsjes

stonden erop te branden. Ik haalde diep adem en blies ze in een keer allemaal uit. Papa en mama applaudisseeden alsof ik een goocheltruc had uitgevoerd.

'En nu je allerdiepste wens!' riep Sahar. Ik deed mijn handen voor mijn ogen en schreef de woorden zorgvuldig in stilte op in mijn hoofd. 'Ik wens dat papa, mama en Sahar zich net zo gelukkig voelen als ik me nu voel. En dat ons leven snel weer normaal wordt.'

Toen ik opkeek zag ik dat papa naar me staarde, zijn ogen waren vochtig. Snel duwde ik mijn vinger in de slagroom en veegde het bovenop zijn neus. Daarna pakte ik mijn telefoon en maakte een filmpje. 'Yo dit is Amir, en mijn familie is CRAZY!'

Iedereen schoot in de lach. Ik hoopte dat Rosanne het filmpje straks zou bekijken. «»»

Welke overeenkomsten zijn er tussen de verjaardag van Amir en Anne?

Een schoolfoto van Anne Frank in 1940 in de zesde klas (nu heet dat groep 8).

Anne Frank als schrijfster

Bij het dagboek van Anne Frank denk je misschien alleen aan haar roodgeruite dagboek, maar het is veel meer. Volg hier de weg van het dagboek dat ze kreeg voor haar dertiende verjaardag tot het wereldberoemde *Het Achterhuis*.

'Eindelijk na heel veel overpeinzingen ben ik dan met m'n Achterhuis begonnen, in m'n hoofd is het al zover af als het kan, maar in werkelijkheid zal het wel heel wat minder gauw gaan, als het wel ooit afkomt.'

Anne

20 mei 1944

Het roodgeruite dagboek.

Schriften.

Gekleurde vellen papier.

De eerste uitgave van *Het Achterhuis*, Helmut Salden ontwierp de omslag.

Opdracht!

Wat vind jij een goede omslag voor *Het Achterhuis*? Teken het hier.

Colofon

Uitgave en productie
Anne Frank Stichting (AFS)
i.s.m. Young Crowds (YC)

Hoofdredactie
Sanne Verstraete (AFS)

Coördinatie
Alette Reneman (YC)

Redactie
Lysette van Geel;
Jeannette Jonker (YC);
Menno Metselaar (AFS);
Lotte Stegeman (YC)

Ontwerp en Art Direction
Judith Schoffelen en
Erik olde Hanhof

Illustraties
Joris Fiselier Infographics;
Karst-Janke Rogaar;
Jan Rothuizen;
Aart-Jan Venema

Fotografie
Jesper Boot;
Inga Powilleit

Fotoverantwoording
Fotocollectie Anne Frank
Stichting, Amsterdam
(pag. 2-3); Photofest,
New York (pag. 2-3);
Akg Images/Walter
Ballhause (pag. 4-5);
Julien Bryan creator
Familie Ransome (pag.
4-5); Getty Images/ANNE
FRANK FOND, Basel (pag.
4-5); Spaarnestad Photo
(pag. 8-9); Bundesarchiv/

Bild 285 Bild-04413/
Stanislaw Mucha/CC-BY-
SA 3.0; Imperial War
Museum (pag. 10-11);
Beeldbank WO2 – NIOD
(pag. 12-13); Beeldbank
WO2 – Verzetsmuseum
Amsterdam (pag. 12-13);
Beeldbank WO2 – Natio-
naal Monument Kamp
Vught (pag. 12-13)

Correctie
Mans Kuipers (YC)

Marketing
Henriette van der Mark (YC)

Met medewerking van
Francoise Giesen (YC);
Teresien da Silva (AFS);
Karolien Stocking Korzen
(AFS); Erica Terpstra (AFS)

Met dank aan
Maartje van de Kamp,
Bert Kuit; Dr. Henk Porck,
oud-conservator Papier-
historische Collectie, KB;
Rinze de Roest (AFS);
Ankie Stassen;
leerlingen van groep 8
van De Biënkorf en
De IJsbreker in Amster-
dam en groep 7 van
de Koningin Wilhelmina-
school in Baarn

Citaten Anne Frank
Frank, Anne, *Het Achter-
huis*, Amsterdam:
Bert Bakker, 2008

Frank, Anne,
*Verhalen rondom het
achterhuis*, Amsterdam:
Contact, 1960

Voor overname van foto's
is de voorafgaande
toestemming van de
rechthebbende(n) vereist.

Bestellen
www.annefrankkrant.nl

©
Anne Frank Stichting,
2019

anne frank stichting

Heb je alle
vragen
beantwoord?
Knip dan op de
stippellijnen je
dagboekje uit.

